

נחשב כשופך דמו של עצמו. מה שאין כן אם חברו גווע ברעב והוא אינו מאכילו, אין בו שום צד של גורם למיתת חברו כי לא השפיע עליו בשום פנים.

אמנם גם אם אין לו דין רוצח, אם לא האכיל את חברו הגווע ברעב הרי הוא רשע שעבר על מצוות הצלה "לא תעמוד על דם רעך" ו"והשבתו לו". אך במקרה של חולה סופני הסובל מייסורים קשים ומבקש למות יש סוברים שאין בו חיוב הצלה, כי אין זו הצלה כאשר טוב לו מותו מחייו. ורבים סוברים שעל כל פנים אין חיוב לנקוט תמיד בכל האמצעים האפשריים להאריך אך במעט חיים בייסורים, ויתכן שגם אסור לעשות כן. ואף על פי שיש חולקים בכל זה, שב ואל תעשה עדיף.

נראה לי שיש בזה מצות גמילות חסד מן התורה, ונכלל במה שדרשו בסנהדרין (מה, א) "ואהבת לרעך כמוך" — ברור לו מיתה יפה". למעשה יש לדון בכל מקרה לגופו, והפוסק צריך לבקר אצל החולה בבחינת "אין לו לדיין אלא מה שעניו רואת" — שצריך לראות בעיניו. ה' ישלח רפואה שלמה לחולי עמו.

הר"ן בשבועות (כה, א, ויש טה"ד בציון שבספר) שכתב שמי שנשבע שלא יאכל, דינו כאילו נשבע "לעבור על דברי תורה ממש, דמקרא מלא דיבר הכתוב 'אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש'". הרי שלדעת הר"ן מי שנמנע מלאכול נחשב כשופך דם של עצמו אף על פי שלא עשה שום פעולה, ואם כן הוא הדין מי שאינו מאכיל את חברו הגווע מרעב נחשב לשופך דמו של חברו אף על פי שלא עשה שום פעולה. זוהי הראיה שבביא באינצקלופדיה שם.

ולע"ד אין הנדון דומה לראיה ואין שום ענין מדברי הר"ן לכאן. לא הפעולה עיקר אלא הגורם עיקר, כי אסור לאדם לגרום למוות לא שלו ולא של זולתו, אלא שבדרך כלל בדברים שבין אדם לחברו אם אין פעולה גם אין גורם. ברם בין אדם לעצמו יש גורם אפילו ללא פעולה, כי האדם הוא שליט על עצמו לעשות או לא לעשות כל דבר, והגזע עצמו, מי שיודע שהבניין עומד לקרוס ומסרב להיפנות ונשאר במקומו ונהרג בודאי דמו בראשו אף על פי שלא הויז אצבע, כיון שגרם לעצמו למות. כמו כן מי שמסרב לאכול הרי כפה רעב על עצמו ואם ימות

מאמר ז

השימוש ב"תינוק שנשבה"

תינוק שנשבה לבין העכו"ם וגדל והוא אינו יודע מה הם ישראל ולא דתם ועשה מלאכה בשבת ואכל חלב ודם וכיוצא בהן, כשיוודע לו שהוא ישראל ומצווה על כל אלו, חייב להביא חטאת על כל עבירה ועבירה וכן כל כיוצא בזה.

המושג "תינוק שנשבה", איפוא, קשור לענייני קרבן שכבר בימי האמוראים לא היו מעשיים לאחר חורבן הבית. הוא אף שיקף מצב זמני וחולף: אחרי שנתוודע לו מי הוא ושהוא חייב במצוות, שוב אינו בגדר תינוק שנשבה על מה שיעשה בעתיד. ואפשר ש"תינוק שנשבה" לא נאמר אלא במקרה שלא נודע לו שהוא יהודי כלל, או לחלופין, שלא נודע לו מהו היהדות. לעומת כן, אם נודע לו שהוא יהודי אף על פי שלא ידע מהו שבת — היה לו ללמוד, בדומה

אין לך היום טיעון גורף ושימושי יותר כדי ללמד זכות על פושעי ישראל מאשר המושג "תינוק שנשבה"; ברם, במקורו השימוש במושג זה היה מוגבל למדי. הוא מופיע במסכת שבת (סח, ב) בדיון על המחוייבים קרבן חטאת על חטא שחטאו בשגגה. שוגג טיפסי ידע, לדוגמה, שישנה שבת ושקיים איסור מלאכה בשבת אבל טעה או שכח ועשה מלאכה, ולכן הוא חייב להביא חטאת משום שהיה לו להיזהר יותר או ללמוד. ואילו "תינוק שנשבה וגר שנתגייר בין הנוכרים" מעולם לא ידעו מאומה מכל זה, ולכאורה הם אנוסים גמורים. כאשר חוזר "תינוק שנשבה" ליהדות, האם הוא חייב להביא קרבן חטאת? נחלקו האמוראים בדבר: רב ושמואל סברו שכן ורבי יוחנן וריש לקיש סברו שלא. הפוסקים הכריעו כדעת רב ושמואל, וכן כתב הרמב"ם בהלכות שגגות (ב, ו):

לריבוי מחללי השבת בפרהסיא שאף הם היו מציאות חדשה. הפושעים החדשים, בצד מה שחיללו את השבת במסחר ובמלאכה, המשיכו להדליק נרות ולקדש על היין ואף באו לבית הכנסת בשבת קודם צאתם לעבודה. וכתב הר"י עטלינגר בשו"ת "בנין ציון החדשות" סימן כ"ג:

לפושעי ישראל בזמננו לא ידענא מה אדון בהם, אחר שבעו"ה פשתה הבהרת לרוב עד שברובם חילול שבת נעשית כהיתר... והרי מחלל שבת נחשב כמומר בלבד מפני שהכופר בשבת כופר בכריאה ובבורא, ו[אילו] זה מודה על ידי תפילה וקידוש. ומה גם בבניהם שקמו תחתיהם שלא ידעו ולא שמעו דיני שבת שדומים ממש לצדוקין דלא נחשבו כמומרים אעפ"י שמחללין שבת, מפני שמעשה אבותיהן בידיהם והם כתינוק שנשבה לבין עובדי כוכבים.

כמו כן הביא תלמידו הרד"צ הופמן בשו"ת "מלמד להועיל" (חלק א סימן כט, וחלק ב סימן נב) את דברי רבו, וגם ציטט פוסק מפורסם (מחבר שו"ת "שואל ומשיב") שקבע שהאנשים באמעריקא אינם נפסלין על ידי חילול שבת שלהם מפני שהם "כתינוקת שנשבה לבין הנכרים".

אמנם פוסקים אלה ניסחו את הדבריהם בזהירות, בגלל חידושם, ובשו"ת בנין ציון אף נדפסה תשובתו תחת הכותרת "פסקים שלא להלכה למעשה". מכל מקום, בימינו נשתרש מאד השימוש ב"תינוק שנשבה" כטעם מרכזי שלא לפסול כמומר אפילו מי שמחלל שבת בגלוי, אלא להמשיך לצרפו למנין ולהעלותו לתורה. כל גדולי זמננו מסתמכים על חידושו של שו"ת בנין ציון, מי פחות ומי יותר. אופייניים הם דברי הגאון זקני ז"ל בספר כתבי הגרי"א הענקין (חלק ב סימן ח):

...ידוע תשובת הגאון בעל בנין ציון לענין מחללי שבת שבדורנו כשמשתתפים בענייני תורה וצדקה ומתפללין ועושים הרבה מצוות - מצרפים אותם - ואין אוסרים יין במגעם... ובדורנו שהכנות ריפארמער למיניהם פורשים רשת על כל יהודי לצודו בחרמם, יותר יש להיזהר שלא להרחיקם ודנים אותם כאנוסים...

ועם כל זה, כל ברידעת מבין שצריך לתת לזה גבול, כי אחרת אפשר להצדיק כל דבר. הלא המשתחוים

למה שפסק הרמב"ם בהלכות מלכים (י, א) ומקורו במסכת מכות (ט, ב) שנכרי שרצה את חברו מפני שלא ידע שאסור לרצוח אינו נידון כשוגג, "מפני שהיה לו ללמוד ולא למד". עובדת היותו יליד-אנוש מחייב אותו ברף מסויים של התנהגות, ובכדי שהעולם יתקיים, אינו יכול לפטור את עצמו בטענה "לא ידעתי".

התפיסה היא שהולדתו של אדם בקבוצה מחייבת אותו כנורמות של אותה הקבוצה, ועליו האחריות לגלותו ולקיימן. כפי שכל אדם, בהיותו אדם, חייב לקבל עליו את שבע המצוות האוניברסליות של בני נח, כך מי שאך נודע לו שהוא נולד יהודי עליו ללמוד ולקבל על עצמו את מה שכל יהודי חייב בו. ואכן בימינו ראינו אנשים ונשים שגודלו כנוצרים ולאחר שנים רבות נודע להם שהם ילידי יהודים שנספו בשואה, והידיעה הצייתה בהם אש ובסופו של דבר חזרו לעם ישראל ולתורתו, שמקודם לא היה להם איתם שום קשר כלל.

אך זה אפשרי רק כאשר יש יהדות אחת. כאשר יש כמה טוענות לכתרה של יהדות, כמו הקראים והרבניים בימי הרמב"ם או האורתודוקסים/קונסרבטיבים/רפורמים היום ובפרט בארה"ב, מנין יידע ה"תינוק שנשבה" לאיזו יהדות עליו לחזור? נדמה שמציאות זו הניעה את הרמב"ם להרחיב את מושג "תינוק שנשבה" ולהפכו מתיאור של מציאות חולפת אצל בודדים, למעמד קבוע שבני אדם נמנים עליו כל חייהם ואף מורשים אותו לבניהם. כן כתב בהלכות ממרים (פרק ג:ג) לענין צאצאי הצדוקים והקראים:

...בני התועים האלה וכני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו במינות וגדלו אותם עליה, הרי הן כתינוק שנשבה לבין הגוים וגדלוהו הגוים על דעתם, שהוא אנוס. ואף על פי ששמע אחר כך שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס... לפיכך ראוי להחזירם בתשובה ולמשוך אותן בדרכי שלום.

ועדיין לא החלנו את המושג "תינוק שנשבה" אלא על הקראים ודומיהם הנוהגים בקהילות שלהם על פי תורתם הם, אבל לא על יהודים פורקי עול החיים בתוככי הקהילות היהודיות עצמן. הרחבת המושג לכלול גם את אלה היא בעיקר תרומתם של רבני גרמניה במחצית השניה של המאה ה-19, בתגובה

בקליפורניה הוא עדיין אחרי צהריים של שבת? בין הקריינים והמפעילים נמנים יהודים מחללי שבת.

שאלה זו תלויה במחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה במסכת חולין (טו, א) המובאה באורח חיים (שית, א). לדעת רבי מאיר מי שבישל בשבת בשוגג מותר לו ולאחרים לאכול מהתבשיל בו ביום, ואילו לדעת רבי יהודה אסור לו ולאחרים לאכול ממנו עד מוצאי שבת. לדעת רבי יהודה, האם המאזין במוצאי שבת בניו יורק צריך לחכות עד מוצאי שבת בקליפורניה? מסתבר שכן, אבל אם נדון את הקריין כתינוק שנשבה, הרי הוא שוגג, ולפי רבי מאיר שמא יהיה מותר ליהנות ממנו אפילו בשבת עצמה? וכתבו הפוסקים שלכתחילה הלכה כרבי יהודה אבל כאשר יש צורך אפשר לסמוך על רבי מאיר. אסרתי את ההאזנה מב' טעמים, הא' שההאזנה ל"וורלד סיריז" אינה לצורך ולכן יש להחמיר לכתחילה כרבי יהודה. וב' והוא העיקר לענייננו, שאין להחיל את חדושו של שו"ת בנין ציון על תחומים נוספים בהלכה שהפוסקים טרם הסכימו עליהם.

ושנית, שאין לפרש את המושג "תינוק שנשבה" כזיכוי והצדקה כי אם כטיעון לעונש מופחת. וזה כלפי אחרים. אבל על האדם להזהר שלא לדון את עצמו כתינוק שנשבה, כי אז בטל החטא, בטלה האשמה ושוב אין מקום לחזרה בתשובה.

לעגל הזהב היו "תינוקות שנשבו" במצרים, שם ספגו את תרבותה ואורחותיה, ומה יש לבוא עליהם בטענות? ועובדי הבעלים בימי בית ראשון, גם הם היו "תינוקות שנשבו" בידי התרבות ששלטה אז בכל ארצות האזור. וכן בכל דבר ודבר, ואין לדבר סוף. הדתי יטעון שהחילוני הוא "תינוק שנשבה" לבין החילוניים בגלל חינוכו, והחילוני יטעון שאדרבה הדתי הוא ה"תינוק שנשבה" לבין הדתיים בגלל חינוכו.

המוציא את המושג "תינוק שנשבה" מהקשרו והופך אותו למליצה לכל השפעה הפועלת על האדם מצד רקעו וסביבתו, מרוקן אותו מכל תוכן, וגם מסתכן בביטול רעיון אחראיות האדם על מעשיו וביטול הבחירה החופשית. ולכן יש לעמוד על המשמר משתי בחינות:

ראשית, שלא להרחיב את מקומו של "תינוק שנשבה" בהלכה מעבר למה שהוא תופס היום. והנה דוגמה פשוטה: כידוע ליוצאי ארה"ב, חודש תשרי, מלבד היותו חודש הימים הנוראים וחג הסוכות, הוא בד"כ גם חודש ה"וורלד סיריז" של משחקי הבייסבול, החשוב להם מאד... והתקשר שואל אחד מניו יורק ובקש לדעת האם לאחר שהבדיל במוצאי שבת או חג מותר לו להאזין בשידור חי למשחק ה"וורלד סיריז" המתקיים באותה שעה בקליפורניה, כאשר הזמן

מאמר ח

מצות יישוב ארץ ישראל ודעת הרמב"ם

לחיוב יישוב הארץ. אדרבה, הוא פוסק להלכה את כל החיובים שמנו חז"ל בעניין יישוב הארץ וקובע בבירור שהם חייבים גם בזמן הזה.

אמת, ואין מי שטוען אחרת. חיובי יישוב ארץ ישראל מפורשים בגמרא. ברם, חשוב לקבוע האם יסוד הדברים במצוה מן התורה כדעת הרמב"ן או מדבריהם כמשמעות הרמב"ם ושאר ראשונים, כי רק מצוה דאורייתא בכוחה לחייב כיבושם של כל חלקי

במאמר שפרסם הרב ר. בגליון רבני יש"ע ואחר כך ב"הצופה" הוא מגיב, לפי הנראה, למאמרי "ועשית הישר והטוב" [קובץ מאמרים "טבון וקשוט", בסוף שו"ת בני בנים חלק ג]. וכך הוא כותב:

יש לקבוע ברורות שגם אם אין הלכה כהרמב"ן ז"ל המונה כמצות עשה את מצות יישוב ארץ ישראל, אין זה מוריד מחשיבות עניין ארץ ישראל... הרמב"ם אינו מונה בתרי"ג המצוות את מצוות יישוב א"י, אינו חולק על הרמב"ן בשום דין פרטי הנוגע